

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Κ.Γ. Καρυωτάκης έξω από το «φθονερό καταφύγιο» της ποίησης

Ποιοι ήταν οι λόγοι που ώθησαν τον Κ.Γ. Καρυωτάκη, τον τελευταίο χρόνο της ζωής του, στην πεζογραφία; Τι τον ανάγκασε να εγκαταλείψει το «φθονερό καταφύγιο» της ποίησης και να μείνει εκτεθειμένος στο φοβερό ενδεχόμενο της σιωπής, που, ως τότε, είχε μόνο προαισθανθεί σαν προμήνυμα του πνευματικού και του βιολογικού του τέλους; Τι ήταν αυτό που τον έκανε να υπερβεί το φράγμα του στίχου και να αναζητήσει άλλα, πιο ευρύχωρα πεδία, στα οποία πίστεψε, προς στιγμή, ότι θα είχε μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων; Βέβαια, δεν ήταν η πρώτη φορά που «δοκίμαζε» τις δυνάμεις του στην αφήγηση· είχε προηγηθεί το εκτενές διήγημα με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Το καύκαλο», δημοσιευμένο στον Λόγο της Πόλης τον Νοέμβριο του 1920, αλλά τότε τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Ο ποιητής, είκοσι τεσσάρων ετών, έχοντας δημοσιεύσει, μόλις ένα χρόνο πριν, την πρώτη ποιητική συλλογή του (Ο πόνος του ανθρώ-

που και των πραγμάτων) βρισκόταν ακόμα στο στάδιο των εκφραστικών πειραματισμών και αναζητήσεων. Οι επιδράσεις, δικών μας και ξένων, στην πρώιμη ποίησή του, και οι απ' αυτές απορρέουσες προθέσεις του ήταν μάλλον εύκολα αναγνωρίσιμες· στο «Καύκαλο», μάλιστα, επιπολάζουν αναγνωστικές μνήμες από τον Ροε, με τον οποίο ο Καρυωτάκης είχε «πραγματική ψύχωση», βρίσκοντας σ' αυτόν στοιχεία απολύτως ανταποκρινόμενα σε μian αντίστοιχη συγγενική ροπή του «προς την παράδοση διήγηση και την ατμόσφαιρα της υποβολής και της φρίκης», όπως επισημαίνει ο Κώστας Στεργιόπουλος.

Αλλά αν Το καύκαλο γράφτηκε σε μία περίοδο αναζητήσεων και πειραματισμών· σε μία περίοδο ανοιχτή σε όλα τα ενδεχόμενα, ακόμα και σ' αυτό της παιγνιώδους ενασχόλησης με ζητήματα που λίγο αργότερα έμελλε να πάρουν υπέρογκες, υπαρξιακής υφής, διαστάσεις· σε μία περίοδο, τέλος, αγωνιώδους συγκερασμού στοιχείων απαραίτητων για τη συγκρότηση ενός ενιαίου πνευματικού προσώπου, τα γραμμένα τον τελευταίο χρόνο της ζωής του ποιητή (1927-1928) εννέα πεζά προαναγγέλλουν ένα τέλος. Στοιχειοθετούν το σκληρό κέλυφος μιας σιωπής που, προσώρας, είναι διάχυτη, σαν αίσθηση απειλής, με ευδιάκριτη την τάση να συρρικνωθεί και να συγκεκριμενοποιηθεί. Αποτελούν τους «πικρούς» καρπούς μιας ανεξέλεγκτης, όσο και επώδυνης, εκφραστικής κρίσης, αξεδιάλυτα συναρτημένης με ένα πνευματικά και σωματικά βιωνόμενο υπαρξιακό αδιέξοδο. Η εκφραστική κρίση προκύπτει από τα όσα ο ίδιος ο ποιητής αναφέρει, ανάμεσα στ' άλλα, σε

γράμμα του προς τη *Νέα Εστία* (20.3.1928), αντιδρώντας σε κριτική του Βασίλη Ρώτα για τα *Ελεγεία και Σάτιρες*: «...Όσο για τα ποιήματά μου, επαναλαμβάνω ότι αυτά είναι μια προσπάθεια η οποία δεν ξέρω αν θα καταλήξει πουθενά». Προκύπτει επίσης και από τη «δήλωση» που έχει κάνει λίγο νωρίτερα, πιθανότατα τον Ιανουάριο της ίδιας χρονιάς, στον φίλο του, Χ. Σακελλαριάδη, «πως θα αφοσιωθεί αποκλειστικά πια στα πεζά, παρατώντας τα ποιήματα». Και τεκμαίρεται, με σχετική ασφάλεια, από τις προφανείς ρωγμές των «παραδοσιακών» στίχων πολλών ποιημάτων της τελευταίας ποιητικής συλλογής του, που κάνουν τον Ζήσιμο Λορεντζάτο να θεωρήσει τον Καρυωτάκη τον πορθημό ή τον διάυλο ανάμεσα στην παλαιά και τη νέα ποίηση, σημειώνοντας ότι «η περίπτωση του πέφτει ακριβώς επάνω στο κεντρικό σημείο της έντασης, εκεί όπου το σκοινί αρχίζει και τινάζει ένα ένα τα κλωνιά του ώσπου να σπάση».

Τα εννέα, εν συνόλω, πεζά του Καρυωτάκη γράφονται από τον Ιανουάριο του 1927 ως τον Ιούνιο του 1928, όπως πιθανολογείται από το μόνο πεζό που δεν πρόλαβε (;) να καθαρογράψει και βρέθηκε γραμμένο με μολύβι και χρονολογημένο: Ιούνιος 1928. Απ' αυτά, τα δύο γράφτηκαν το 1927 και τα υπόλοιπα επτά, που είναι και τα ωριμότερα, υπολογίζεται ότι γράφτηκαν το πρώτο εξάμηνο του 1928. Ως πρώτο απ' όλα ο Γ.Π. Σαββίδης θεωρεί το πεζό «Κήπος της αχαριστίας», επικαλούμενος την «ανώριμη μορφή του»: στην πρώτη χρονιά εντάσσει και το πεζό «Ονειροπόλος», του οποίου η εσωτερική χρονολογία «ΑΠΟΚΡΕΩ 2027» ενδέχεται

να σημαίνει ότι πρωτογράφηκε στις αρχές του 1927. Ωστόσο, όλα, άλλο περισσότερο και άλλο λιγότερο, αποτελούν αφευδείς μάρτυρες της λαβυρινθώδους και πολύπλευρης κρίσης στην οποία έχει εισέλθει για τα καλά ο ποιητής. Μιας κρίσης που τον ωθεί στην υπέρβαση των ασφυκτικών ορίων της ποίησης, για να τον οδηγήσει σε ένα χώρο όπου θα μπορούσε –«απαλλαγμένος από το πρόσχημα του βίου» του, από τη, με το βάρος μιας σιδερένιας πανοπλίας, προσδιορισμένη ποιητική του ιδιότητα– να μετατρέψει τον πόνο του σε έκφραση αποδεσμευμένη από τους άτεγκτους περιοριστικούς νόμους της ποιητικής πολιτείας· σε μία έκφραση αμέσως αναδυόμενη και ανταποκρινόμενη από/στον πυρήνα της οδύνης του. Στον πεζό λόγο, ο Καρυωτάκης, βρίσκει το πρόσφορο έδαφος για να μιλήσει –αδιαφορώντας αν και από ποιον θα ακουστεί– με την εσωτερική φωνή του, που, όντως, ακούγεται ταπεινή και «αφτιασίδωτη», πραγματοποιώντας το ιδανικό του, να μιλήσει «χωρίς ύφος», έστω κι αν αυτό συμβαίνει έξω από το πεδίο που είχε οραματιστεί: το ποιητικό.

Στα πεζά του ο Καρυωτάκης, χωρίς να χάνει την, ούτως ή άλλως, έμφυτη «συστολή» του, μπορεί και εκφράζει ανετότερα τις προφανείς και τις λανθάνουσες νεωτερικές του διαθέσεις. Η συνειδητή ή υποσυνείδητη άρνηση κάθε ενδεχόμενου για επικοινωνία και συνεννόηση με τους άλλους ανθρώπους, του επιτρέπει να μετέρχεται έναν λόγο διαπερασμένο, διαβρωμένο, από το υπέρογκο αίσθημα της μοναξιάς που τον διακατέχει σε όλα τα επίπεδα. Έξω από το μοναδικό του καταφύγιο, αυτό της ποίησης, που ωστόσο φθονούσε, αισθάνεται

μια πρωτόγνωρη, άγρια σχεδόν και απειλητική ελευθερία, που του επιτρέπει να εξωτερικεύσει τη βαθύτατη υπαρξιακή αγωνία του η οποία, αξεδιάλυτα συνυφασμένη με το εκφραστικό του αδιέξοδο, συγχέεται με τα άμεσα βιοτικά και επαγγελματικά ζητήματα που τον ταλανίζουν και τον ωθούν στην απόγνωση. Απόγνωση που, μην αφήνοντάς του περιθώρια για υφολογική επεξεργασία των κειμένων του, διαδραματίζει τον ρόλο τού «τυφλού οδηγού» στην άβυσσο των αισθημάτων και της σκέψης, οδηγώντας τον και αφήνοντάς τον εκτεθειμένο σε εκφραστικούς τόπους ακόμη αρυμοτόμητους στην Ελλάδα του '20, όπου τον πρώτο λόγο εξακολουθεί να έχει η ηθογραφία.

Ο Καρυωτάκης γράφει τα επτά από εννέα, όλα κι όλα, πεζά του τους τελευταίους έξι μήνες της ζωής του, όταν είναι πλέον απολύτως εξοικειωμένος με τον κίνδυνο και αισθάνεται ότι έχει φτάσει από εκατό δρόμους στην άβυσσο και στη σιωπή, την οποία, ως πεζογράφος, οριοθετεί και επαληθεύει, όπως σημειώνει ο Σπύρος Βρεττός. Αν στα τρία ποιήματα που γράφει την ίδια περίοδο («Όταν κατέβουμε τη σκάλα», «Αισιοδοξία» και «Πρέβεζα») αναγνωρίζεται η υπέρτατη οδύνη του ποιητικού υποκειμένου, στα πεζά, ως αφηγητής, «υπερβαίνεται» από το γκριζο νέφος μιας οδύνης καθολικής, που καλύπτει όλα τα εγκόσμια. Έτσι, η αφηγηματική εκδοχή των πολλαπλών και τραγικά σωματοποιημένων, συρικνωμένων σε ένα, αδιεξόδων του ποιητή Καρυωτάκη παρουσιάζει στοιχεία που συνηγορούν στην ένταξή της στους κόλπους του μοντερνισμού. Ο συμβατικός τρισδιάστατος χρόνος μοιάζει καταργημένος, ενώ ο χώρος

όπου εκτυλίσσονται οι εμβρυώδεις ιστορίες του είναι ασαφής και απροσδιόριστος· με συνέπεια όλα να συμβαίνουν μέσα σε μιαν ατμόσφαιρα ιδιοτύπως ονειρική, εφιαλτική. «Ο Καρυωτάκης», παρατηρεί ο Ιωάννης Πολύζος, «δημιουργεί την κατάσταση της παραίσθησης με ακανόνιστη χρήση των ρηματικών χρόνων, που διακόπτει τη ροή της αφήγησης. Παράλληλα, η τεμαχισμένη και ελλειπτική σύνταξη δημιουργεί την εντύπωση της αποσπασματικότητας και της διασποράς». Οι ήρωες των ιστοριών του, εξάλλου, «είναι πρόσωπα-όντα ανύπαρκτα, άνθρωποι χωρίς χαρακτηριστικά και ιδιότητες. Οι χαρακτήρες του μοιάζουν μονίμως να είναι αθύρματα της μοίρας. Δεν γνωρίζουμε τίποτα για τους βαθύτερους λόγους ή για τα κίνητρα των ηρώων». Έτσι, μολονότι δεν καινοτομεί θεματικά, καινοτομεί ως προς την ατμόσφαιρα μέσα στην οποία εκτυλίσσονται οι ιστορίες των «διηγημάτων» του.

Αναζητώντας κανείς τις πιθανές επιδράσεις, τους απόηχους μάλλον κάποιων φωνών στα πεζά του Καρυωτάκη (αν και, όπως επισημαίνει ο Κώστας Στεργιόπουλος, είναι δύσκολο να φανταστούμε ότι, τουλάχιστον στα εντελώς τελευταία πεζά του, όπως στην «Κάθαρσι», «πρόφτασε να παρεισφρήσει ανάμεσα στη σκέψη του και στην πένα του καμιά μνήμη από διαβάσματα. Γιατί αυτά πια είναι αυτούσια κομμάτια από το σώμα του και τη ζωή του»), βρίσκει κάποιες αντιστοιχίες ανάμεσα σ' αυτά και σε κάποια ποιήματα του Baudelaire, καθώς και στο πεζό του Ρώμου Φιλύρα *Ο θεατρίνος της ζωής* (1916), ως προς τη σύνθεση, τον τρόπο γραφής και της αφήγησης. Πάντα σύμφωνα με τον

Στεργιόπουλο, άλλη πιθανή πηγή στα καρουτακικά πεζά θα πρέπει να ήταν και η ποιητική πρόζα του Rimbaud *Une Saison en Enfer*, μπροστά στην οποία δεν μπορεί παρά να στάθηκε με θαυμασμό ο Καρυωτάκης, «σε μια στιγμή, μάλιστα, που κι ο ίδιος είχε φτάσει στα έσχατα όρια». Ακόμα, δεν αποκλείεται να είχε υπόψη του τα πεζά του Carco *Instincts* (1911), αλλά και τα *Ηθικά του θρύλου* του Laforgue, χωρίς, παρ' όλα αυτά, να έχει πάψει να διατηρεί τον νεανικό του θαυμασμό προς τον Poe, αλλά και προς τον Hoffmann, το εκτενές διήγημα του οποίου, *Χαρτοπαίκτης*, μεταφράζει την περίοδο της ύστατης κρίσης του, παράλληλα με τη συγγραφή των πεζών του, ως άσκηση στην περιοχή του φανταστικού διηγήματος αλλά και για βιοποριστικούς λόγους, δίνοντάς το για δημοσίευση, λίγο πριν το ταξίδι του στο Παρίσι, στο *Περιοδικόν της Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαιδείας*, όπου και δημοσιεύτηκε σε τέσσερις συνέχειες από 1-22 Απριλίου 1928. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, εξάλλου, και ο όψιμος συσχετισμός που επιχειρεί ένας νεότερος μελετητής –ο Ιωάννης Πολύζος–, του Καρυωτάκη με τον Κάφκα, βασιζόμενος σε κάποια περισσότερα ή λιγότερα αναπτυγμένα, συνειδητά ή ανεπίγνωστα, στοιχεία τεχνικής που μετέρχεται ο πρώτος στα πεζά του. Βασιζόμενος, εκτός των άλλων, στο γεγονός ότι ο ποιητής, ως αφηγητής, δεν παίρνει θέση στις ιστορίες του, παραμένοντας ταυτόχρονα παρών και απών, τηρώντας τις αποστάσεις εκείνες που του επιτρέπουν να ταυτίζεται και να μην ταυτίζεται με τους ήρωές του· που δημιουργούν στον αναγνώστη την αίσθηση της απουσίας του παραδοσιακού παντεπόπτη και παντογνώστη

αφηγητή, αφήνοντάς του ωστόσο μιαν απροσδιόριστη υποψία για τη διαρκή παρουσία ενός αθέατου αφηγητή που, κρυμμένος πίσω από τον δικό του ίσκιο, παρατηρεί τα πάντα.

Ανεξαρτήτως όλων αυτών, αδιαμφισβήτητο γεγονός είναι ότι τόσο τα πεζά όσο και τα τρία τελευταία ποιήματα του Καρυωτάκη γράφονται «εν καθόδω», όπως πολύ εύστοχα σημειώνει ο Σπύρος Βρεττός. Ο συγγραφέας τους, διακατεχόμενος από το οδυνηρό συναίσθημα της ματαιότητας κάθε ψυχικής επαφής και συνεννόησης με τους ανθρώπους, «μπαινοβγαίνει με ποιητική άνεση και με τελικό του όπλο τη σάτιρα στη δική του νέκυια»: η μόνιμη αίσθησή του της αοριστίας αγγίζει πια τα όρια της ανυπαρξίας: αν ως τώρα «ζούσε θνήσκοντας», σε όλο το διάστημα που γράφει τα τελευταία του κείμενα μοιάζει να «θνήσκει ζώντας». Γι' αυτό και πουθενά αλλού στο προηγούμενο έργο του δεν εντοπίζεται «τόσο έντονο, και εμφανιζόμενο ως αρχετυπικό, το “μαύρο”»: ένα «μαύρο» που, στην προκειμένη περίπτωση, υπέχει θέση διαβατηρίου για την οικειοθελή κατάβασή του στον θάνατο.

Κώστας Γ. Παπαγεωργίου